УДК: 33(075.8)
DOI: 10.36919/2312-7812.2.2022.05

О.І. Тимошенко,
В.В. Засанський

ТІНЬОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Метою статті є проаналізувати науково-теоретичні підходи щодо визначення поняття «економічна безпека підприємництва». Прослідкувати динаміку розвитку досліджень щодо запобігання тінізації економіки. Показати, що тіньова діяльність — основна загроза підприємництву.

Методологічною основою дослідження є сукупність способів наукового пізнання, загальних методів, прийомів і принципів, що використовувалися в процесі дослідження. Теоретичною основою роботи послугували фундаментальні положення безпекознавства, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі економічної безпеки підприємства, системології, управління економічною безпекою, її оцінювання, методів та моделей аналізу даних.

Сутність економічної безпеки підприємницької діяльності ще не вивчена ученими. На рахунок цього питання існують різні думки. Здебільшого економічну безпеку підприємств ототожнюють із рентабельністю, ефективністю, прибутковістю на підприємстві. Ці питання мають опосередковане відношення до завдань, які має вирішувати служба економічної безпеки підприємства.

Управління є функцією системи економічної безпеки, реалізація якої забезпечує її збереження як цілого та її структуру, дозволяє виконувати призначення системи та її функції. Зміст управлінських впливів керуючого суб'єкта на керований об'єкт розкривається через функції управління, тобто сукупності однорідних робіт, що виконуються у вигляді циклів перетворення-інформації за певними напрямами.

Обґрунтовано, що сутність економічної безпеки підприємництва повинна визначатись ефективною боротьбою з економічними порушеннями та злочинами здійсненими на підприємстві ,які завдають суттєвої шкоди власникам підприємства та державі в цілому. Окремим ключовим питанням є запобігання та боротьбою з тіньовою діяльністю на підприємствах різних форм власності, як основи тіньової економіки. Відповідно до вище викладеного ми розглянемо дані аспекти у нашій статті.

Однією з функцій управління системою економічної безпеки підприємства визнано моніторинг економічної безпеки. Результатом її реалізації є інформаційне забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства та реалізації інших функцій управління системою — прогнозування, контроль, оцінювання стану економічної безпеки та управління ризиками.

У моніторингу економічної безпеки підприємства мають бути враховані умови, що склалися у вітчизняній економіці. Тому в роботі проаналізовано ситуацію, в якій працюють вітчизняні підприємства. За результатами аналізу таку ситуацію охарактеризовано як вкрай несприятливу, слабку та невизначену. Державна політика у сфері організації безпеки суб'єктів господарювання суб'єктів залишаються без належно впорядкованого законодавчого поля, а участь і підтримка інститутів громадського суспільства — пасивною. Галузева диспропорція національної економіки суперечить світовим тенденціям. Відтворення промислового виробництва здійснюється за рахунок застарілих технологій, без модернізації виробничої бази. Інвестиційним процесам в Україні властивий нестійкий характер, а інноваційний розвиток не став однією з головних характеристик зростання національної економіки.

Моніторинг економічної безпеки підприємства здійснюється за розробленою послідовністю. Його періодичність залежить від інтенсивності господарських процесів, агресивності зовнішнього середовища, умов проведення, організації функціонування системи економічної безпеки підприємства. Для моніторингу економічної безпеки підприємства необхідне методологічне, наукове, кадрове, організаційне, математичне, програмно-технічне та інформаційне забезпечення.

За результатами моніторингу оцінюється економічна безпека підприємства. В оцінюванні економічної безпеки підприємства поєднані формалізовані та лінгвістичні оцінки.

У статті проаналізовані різні теоретичні точки зору щодо поняття тіньової економіки як вітчизняними так зарубіжними науковими школами. Розкриваються головні закономірності тінізаційного процесу. Прослідковується динаміка розвитку досліджень по запобіганню тінізації економіки.

The purpose of the article is to analyze scientific and theoretical approaches to defining the concept of economic security of entrepreneurship. To monitor the dynamics of the development of research on the prevention of shadowing of the economy. Show that shadow activity is the main threat to entrepreneurship.

The methodological basis of the research is a set of methods of scientific knowledge, general methods, techniques and principles used in the research process. The theoretical basis of the work was served by the fundamental provisions of security science, scientific works of domestic and foreign scientists in the field of economic security of the enterprise, systemology, management of economic security, its evaluation, methods and models of data analysis.

The essence of economic security of entrepreneurial activity has not yet been studied by scientists. There are different opinions on this issue, mostly economic security of enterprises is equated with profitability, efficiency, profitability at the enterprise. These questions are indirectly related to the tasks to be solved by the economic security service of the enterprise.

Management is a function of the economic security system, the implementation of which ensures its preservation as a whole and its structure, and allows the system's purpose and functions to be fulfilled. The content of the managerial influence of the managing subject on the managed object is revealed through management functions, that is, a set of homogeneous works performed in the form of information processing cycles in certain directions.

It is substantiated that the essence of economic security of entrepreneurship should be determined by the effective fight against economic violations and crimes committed at the enterprise that cause significant damage to the owners of the enterprise and the state as a whole. A separate key issue is the prevention and fight against shadow activities at enterprises of various forms of ownership, as the basis of the shadow economy. In accordance with the above, we will consider these aspects in our article.

Monitoring of economic security is recognized as one of the functions of managing the economic security system of the enterprise. The result of its implementation is information support for the functioning of the enterprise's economic security system and implementation of other system management functions - forecasting, control, assessment of the state of economic security and risk management.

In monitoring the economic security of the enterprise, the conditions that have developed in the domestic economy should be taken into account. Therefore, the work analyzes the situation in which domestic enterprises operate. According to the results of the analysis, such a situation is characterized as extremely unfavorable, the state policy in the field of organizing the security of economic entities is weak and uncertain, without a properly regulated legislative field, and the participation and support of civil society institutions is passive. The sectoral disproportion of the national economy is contrary to global trends. Reproduction of industrial production is carried out

at the expense of low technologies, without modernization of the production base. Investment processes in Ukraine are characterized by an unstable nature, and innovative development has not become one of the main characteristics of the growth of the national economy.

Monitoring of the economic security of the enterprise is carried out according to the developed sequence. Its periodicity depends on the intensity of economic processes, the aggressiveness of the external environment, the conditions of its implementation, and the organization of the functioning of the enterprise's economic security system. To monitor the economic security of the enterprise, methodological, scientific, personnel, organizational, mathematical, software-technical and information support is necessary.

Based on the monitoring results, the economic security of the enterprise is assessed. In the assessment of the economic security of the enterprise, formalized and linguistic assessments are combined.

The article analyzes various theoretical points of view regarding the concept of the shadow economy by both domestic and foreign scientific schools. The main regularities of the tinization process are revealed. The dynamics of the development of research on preventing shadowing of the economy is monitored.

Ключові слова: Тіньова економіка, Структура тінізаційних процесів, детінізація економіки, глобалізація, економічна злочинність, економічна криза, оподаткування.

Keywords: Shadow economy, Structure of tinization processes, detinization of the economy, globalization, economic crime, economic crisis, taxation.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Так проблемами вивченням сутності тіньової економіки займалися вчені Л.Абалкін, В.Бородюк, З.Варналій, А.Гальчинський, В.Геєць, В.Засанський, А.Іващенко, С.Пирожков, Т.Приходько, В.Попович, О.Турчинов, та ін. Варто зазначити, що в економічній літературі приділено значну увагу сутності загроз економічній безпеці підприємництву, актуальність яких полягає у систематизації значного масиву наукової інформації та практичного проведення досліджень щодо даної проблематики. В наукових працях проблема тіньової економіки є ключевою в економічній безпеці підприємництва.

Мета статті. Метою статті є проаналізувати науково-теоретичні підходи, щодо визначення поняття економічна безпека підприємництва. Прослідкувати динаміку розвитку досліджень запобіганню тінізації економіки. Показати що тіньова діяльність основна загроза підприємництву.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науковій літературі здебільшого феномен безпеки розглядається у двох аспектах: науковому та прикладному. У науковому плані його ключо-вими детермінантами є філософія стану, парадигма діяльності, сфера існу-вання, філософське прагнення, цілісність та гармонія [12]. З. Варналієм на-дано міждисциплінарні підходи до визначення поняття "безпека" поняття безпека [3, с. 78]

Дослідження українськими економістами сутності категорії "економічна безпека" розпочалося з розв'язання цієї проблеми на рівні держави. У концепції економічної безпеки України, яку розроблено у 1999 р. Інститутом економічного прогнозування (керівник проекту В.М. Геєць), дану категорію визначено як "... спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток, ... достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, здатність української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз" В цьому документі також визначено головні загрози

економічній безпеці України та розкрито їхню сутність, досліджено питання безпечного функціонування окремих секторів економіки, приведено інтегральні показники економічної безпеки України [11, с. 42-44].

На тлумачення поняття «економічна безпека підприємства» у вітчизняній літературі вплинули напрацювання зарубіжних науковців. Так, Д. Ламбер довів безпосередній зв'язок між економічною безпекою держави та підприємства. Він наголосив, що досягти сталого розвитку національної економіки можливо лише в разі реалізації ефективного розвитку кожного рівня економіки (держава, галузь, окреме підприємство) а пріоритетним рівнем є підприємство, тобто його економічна безпека є основою її забезпечення на державному рівні.

Попри короткий проміжок в історії формування поняття "економічна безпека підприємства" можна виділити кілька ключових етапів, які відрізняються не лише трактуваннями, але і переліком ключових завдань, які ставились перед економічною безпекою на мікрорівні.

1991-1997 рр. — збереження комерційних таємниць підприємства, інтелектуальної власності і взагалі інформації як найціннішого товару;

1998-1999 рр. — захист діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища;

1999-2002 рр. — виділення функціональних складових економічної безпеки підприємства, поділ загроз на зовнішні і внутрішні;

2002 р. — дотепер — захист від внутрішніх і зовнішніх загроз і ризиків.

За результатами розгляду підходів до тлумачення категорії "економічна безпека підприємства" їх доцільно певним чином систематизувати.

Перш за все, необхідно відзначити, що у багатьох визначеннях економічної безпеки підприємства її зміст пов'язано із найефективнішим використанням корпоративних ресурсів [9]. Для чіткості розуміння сутності економічної безпеки підприємства відповідно до першого підходу процитуємо кілька визначень:

економічна безпека підприємства — це стан ефективного використання ресурсів і наявних ринкових можливостей, що дозволяє підприємству уникнути внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечує йому тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії [18, с. 65];

За другим підходом для економічної безпеки підприємства пріоритетним є забезпечення його стійкості, захист інтересів та уможливлення розвитку Знову ж таки процитуємо кілька визначень:

Поруч з охарактеризованими підходами існує і третій, у якому пріоритетним для економічної безпеки підприємства є його захист від зовнішніх та внутрішніх загроз [20]. У тлумаченні Д. Ковалева й Т. Сухорукової економічна безпека підприємства — це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути варіантні погрози, пристосуватися до наявних умов, що не позначаються негативно на його діяльності [16].

Отже, забезпечення економічної безпеки підприємства є важливою передумовою його існування, комплексним видом діяльності, постійним процесом підтримання його функціональних складників на певному рівні з метою досягнення максимального ефекту за своєчасного реагування на негативні впливи внутрішніх і зовнішніх чинників. Відповідно, узагальнюючи різноманітні підходи, зауважимо, що економічна

безпека підприємства — це стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності підприємства, захист його життєво важливих інтересів, економічних (матеріальних, інформаційних, фінансових, трудових) ресурсів та здатність своєчасно, адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації та негативний вплив дестабілізуючих чинників. Таке визначення перегукується з аналогічним трактуванням економічної безпеки на макрорівні. Але це доцільне, враховуючи, що підприємство є невід'ємним елементом системи національної безпеки.

Економічна безпека підприємства розглядається як протилежне поняття поняттю "небезпека", а згідно з діалектичним підходом ці крайні економічні стани підприємства реально існують і опосередковано взаємодіють через ризики та загрози. Економічна безпека підприємства — це його стан в певних граничних межах, які визначають його здатність протидіяти загрозам та забезпечувати реалізацію економічних інтересів. Ключовими ознаками стану економічної безпеки підприємства є стійкість, стабільність та здатність до розвитку, відсутність збитків, висока платоспроможність та ділова активність, достатня рентабельність та конкурентоспроможність.

Потенційне виникнення несприятливої ситуації для підприємства створює ризик, що відображає можливість формування передумов для негативного впливу чинників на економіку підприємства. Ключовими характеристиками економічного ризику підприємства є можливість зниження стійкості, стабільності та здатності до розвитку, збитків; зменшення платоспроможності, рентабельності та конкурентоспроможності та зниження ділової активності.

Ми зробимо аналіз основних теоретичних засад детінізації економіки та визнаинь її сутності. У літератур розглядались дані питання з економічної, юридичної, філософкої точки зору. Основним бралось до уваги вплив тіньової економіки не в комплексі а на економіку однієї держави. Розробок які були б присвячині питанням тіньової діяльності в умовах війни взагалі неболо. У зв'язку із чим набуває актуальності всебічне дослідження даного явища.

Розглянемо основі теоретичні постулати даної проблеми.

Тіньова економіка на заході розглядається як складова Економічної злочинності, її класифікують як "білокомірцева" яка включає в себе:

- порушення у сфері бізнесу;
- порушення у сфері політики;
- порушення при виконанні службових обов'язків.

Усі види білокомірцевої злочинності є складовими частинами сучасної організованої економічної злочинності.

Відомий американський кримінолог Є. Сатерленд вперше дав тлумачення терміну білокомірцева злочинність (визначення було дане на засіданні американського соціологічного товариства) «Це злочини які здійсненні в промислових корпораціях, торгівельних фірмах, політиці, посадовими особами при виконанні їх службових обов'язків»[21].

Американські криміналістичні школи які досліджували питання економічної злочинності рахували що характерною рисою економічної злочинності є суттєва моральна шкода, що спричиняється нею суспільству." [30].

На заході у з 70-х роках проведення досліджень тіньової економіки проходить як, розділ нормативної економіки. так американський економіст П.Гутман у праці

«Підпільна економіка», в 1977 році вказував про те, «що неврахованою економічною діяльністю більше не можна нехтувати» [29]. У 70-х-, 80-х роках в Австрії, Голландії, Португалії, Франції, Швеції та інших західних держав у зв'язку з загрозою глобальної тінізації економіки утворились робочі групи по дослідженню феномена тіньової економіки.

Офіційні дослідження питань тіньових процесів почалось із половини 80 х років. В цей період стверджували про те, що тіньова економіка є сукупністю альтернативних соціалізму економічних структур, що тіньові процеси — це протизаконні процеси, прямо чи опосередковано пов'язані з вилученням нетрудових доходів являють собою сукупність нелегальних господарських дій, які продукують кримінальні злочини [17, с.100], що тіньова економіка являє собою приховану форму приватизації соціалістичної державної власності [9; 22] і т.ін.

Активізація дослідження феномену тінізації економіки почалась у 90-і роки, За короткий період проблема тіньової економіки дослідилась із різних точок зору, зокрема як елемент економічної злочинності, корупції, організованих форм кримінальної діяльності, давалась різноманітна її класифікація — сімейної, другої економіки, неформальної економіки тощо. Тіньова економі розглядалась з двох основних точок зору, які у свою чергу зробив спробу класифікувати В. Рутгайзер. Ним запропоновано залежно від системи поглядів визначити два підходи ліквідаторський і конструктивістський [22 , с.119-125].

Ліквідаторський підхід (репресивний) як науковий напрям дослідження тіньової економіки формувався під впливом панівної ідеологічної доктрини, яка не знаходила місця системній девіації при соціалізмі як елемента власної основи його базових відносин. Звідси необхідність спирання лише на радикальні методи протидії тіньовій економіці шляхом їх видалення насамперед засобами правоохоронної діяльності. У подальшому цей напрям доктринально еволюціонував, але особливості цього підходу до вирішення проблеми тіньової економіки в сучасному суспільстві принципово не змінилися. Сутність його проявляється в тому що до неї відносять лише кримінальні прояви, принципової неможливості будь-яких стосунків з її суб'єктами щодо зміни характеру опозиції державна влада-тіньова економіка і необхідність всілякого обмеження, застосування більш широкої і дієвої системи інструментарію кримінально-правового обмеження.

Сутність конструктивного (радикально-ліберального) підходу до вивчення тіньової економіки та розробки відповідної політики щодо її місця в системі реформування соціально-економічних відносин принципово відрізняється від попереднього. Стрижневим елементом доктрини, на який спирались (і спираються) прихильники даного підходу, є критика адміністративно-командної системи, необхідність її тотального знищення і можливість використання як знаряддя руйнації тіньової економіки [8, с.100-111]. В межах даного підходу у деяких представників цього напрямку у зв'язку з установкою в економічній політиці на надвисокі темпи початкового накопичення капіталу з'явились ідеї проведення повної легалізації всієї тіньової економіки та її інтеграції з легальною.

Не зупиняючись на некоректності віднесення до тіньової економіки лише фігурантів загальнокримінальної злочинності, зазначимо наступне. Безумовно, „важкі" в аспекті соціальної небезпеки сектори і соціальні групи тіньової економіки пови-

нні привернути увагу дослідника, боротьба з ними є визначною функцією держави, системи національної економічної безпеки. Однак це не має прямого відношення до проблеми встановлення, розкриття сутності дійсних механізмів тіньової діяльності, її рухомих сил та джерел функціонування та зростання.

Штучне підсилення справжньої небезпеки, яка виходить з кримінальної частини тіньової діяльності, відрізає, відштовхує нас від дійсного коріння цього феномену, а отже, і не дає можливості обрати ефективні засоби протидії. Цей підхід передбачає розширення та посилення відповідної системи контролюючих та правоохоронних підрозділів МВС, СБУ, податкової інспекції, податкової міліції, митної служби, підрозділів Міністерства фінансів і т.ін., формування системи тотального контролю, посилення репресивності чинного законодавства.

Нерозуміння глобалістичної загрози тіньової економіки її транснаціонального характери як опухлі всієї світової системи заангажованості, політизації, призводило до таких хибних думок що засобами тіньової економіки можна зламати командно-адміністратувну систему, що зумовило і прорахунки в недооцінці злочинного впливу загрози легалізації кримінально нажитих коштів та використання їх для розвитку світової терористичної її головних соціальних та кримінальних тенденцій розвитку. Рахувалось, що «привабливість та живучість тіньової економіки так само, як і ефект, який вона дає її учасникам, пояснюється і тим, що в ній людина в принципі знаходить собі застосування відповідно до своїх можливостей, на відміну від офіційної економіки, в якій спостерігається перевертання — особисті здібності людини часто неважливі, а важливі інші фактори — анкета, родинні зв'язки, знайомства, займана посада і т.ін.» [17, с.100-111].

Розвиток ринкових реформ показав недосконалість даного твердження: «процес роздержавлення, різноманіття форм власності, в тому числі її приватизація, створення повноправного ринку, не тільки не підсилять тіньову економіку, а й частково, навпаки, змусять її вийти із підпілля, мати великі витрати, а частково призведуть до її самоліквідації у зв'язку зі зростанням ефективності офіційної економіки внаслідок її відділення від кримінальної і виникнення нормальних економічних відносин» [17, с.110].

Значний внесок у розробку теорії сучасних наукових підходів до щодо вияснення механізмів тіньової економічної діяльності внесли О.В.Турчинов [1, с.8 ; 18 , с.198].

Він сформулював поняття тіньової економіки: — «тіньова економіка — це економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, а також діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства» [6, с.32] — О.Турчинов структурує тіньову економіку чотирма складовими: 1) не приховувана від державних органів економічна діяльність, але в ряду об'єктивних і суб'єктивних причин не враховувана, не контрольована і не оподатковувана державою; 2) легальна економічна діяльність, в процесі якої відбувається повне або часткове ухилення від сплати податків, зборів, штрафів та інших обов'язкових платежів, а також порушення її державної регламентації (тобто суб'єкт тіньової економічної діяльності отримує додатковий доход шляхом порушення чинного податкового, економічного та іншого регламентуючого його господарську діяльність законодавства); 3) незаконна, навмисне приховувана від державних органів економічна діяльність; 4) діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом споєння,

чи сприяння скоєнню злочинів, що тягнуть за собою кримінальну відповідальність [26, с.32].

Звертає на себе увагу відсутність внутрішньої єдності в системі тіньової економіки, запропонованої О.Турчиновим. І у самому визначенні, і у поданих нижче структурних блоках є елемент, який виходить за системоутворюючу єдність елементів і який вимушено виконує функцію „загортання" до системи тих елементів, які не ввійшли до неї на основі запропонованого системоутворюючого критерію — регулююча і контролююча діяльність держави. Зрозуміло, що це вимушений крок, який відбиває певні хиби концепції, чітка ознака того, що є необхідність її подальшого розвитку, системоутворення. Цей блок — «діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом скоєння чи сприяння скоєнню злочинів, що тягнуть за собою кримінальну відповідальність». Крім відзначеного вище його «випадіння» із запропонованих О.Турчиновим системоутворюючих ознак, він несе в собі помітне наступне протиріччя:

а) якщо названий вище блок окреслює суто економічну діяльність, то за бортом залишаються деякі види кримінальної діяльності, які традиційно відносять до тіньової економіки, але які не входять до сфери дії економічних відносин — проституція, наркобізнес тощо;

б) якщо цей блок стосується всіх загальнокримінальних злочинів (а тоді до нього ввійдуть такі загальнокримінальні злочини, як крадіжка, грабіж, розбій, вимагання тощо), то вочевидь доведеться мати справу з неприпустимим розширенням сфери тіньової економіки, виходом далеко за межі її функціонально визначеної основи.

В.В. Засанський розглядав дану проблему виходячи із «етапів розвитку держав при порушенні дії об'єктивних економічних законів і вплив на механізми управління економічною та фінансовою системами криміногенних факторів Схеми генезису тіньової економіки, її етапізації

Перший етап На цьому етапі з одного боку - діють об'єктивні економічні закони, нормальне функціонування та взаємодія політичного, економічного та соціального механізмів в рамках законодавчого простору. взаємодія між законодавчою та виконавчою владою, стабільне функціонування економіки, політична та соціальна рівновага, не корумпованість влади, з іншого утворюється поділ економічного простору на законодавчий, де діють /офіційний/ та тіньовий, антагоністичний до інтересів централізованих систем управління. Поділ економічного простору на законодавчий (офіційний) та тіньовий.

Другий етап. Діють об'єктивні економічні закони, нормальне функціонування та взаємодія політичного економічного та соціального механізмів в рамках законодавчого простору. Взаємодія між законодавчою та виконавчою владою, в основному стабільне функціонування економіки, політична та соціальна рівновага, не корумпованість влади. Посилюється вплив тіньової економіки на структурно-функціональні елементи економічної системи, яка в свою чергу впливає на соціальну якість кризової економіки, на існування тіньової економіки, зростає соціальне протистояння, Відбувається процес взаємо існування двох протилежних економічних механізмів, вплив їх один на одного. На другому етапі створюються умови співпраці адміністративного апарату державної влади з економічними та фінансовими злочинними угрупуваннями Йде поступове втягування сфери управління економікою в тіньову економіку. Погли-

блення кризи економічної та фінансової системи, загострення економічних протиріч веде до третього етапу.

Третій етап. Дія об'єктивних економічних законів сповільнюється, функціонування та взаємодія політичного, економічного та соціального механізмів в рамках законодавчого простору неадекватна. Взаємодія між законодавчою та виконавчою владою супроводжується протиріччями, не корумпованість влади в цілому супроводжується корумпованістю окремих посадових осіб. Це веде до "кризи" економічної та фінансової системи.

На третьому етапі внаслідок порушення дії основних економічних законів відбувається злам економічної системи на користь тінізації. Він включає зовнішній та внутрішній фактори. Зовнішній, пов'язаний із втручання держави через систему управління в діяльність суб'єктів господарювання, обмеженнями, заборонами а також податковим чи іншим фіскальним тиском щодо їх діяльності; вимаганням державними чиновниками грошових винагород за ту чи іншу вирішену проблему, зкримінальної економіки, сформований потужний зріз організованої злочинності в загально - державному середовищі. Зростає підвищення ефективності протиправної діяльності, протидії засобам суспільного контролю і захисту, які з'явилися у криміналітету в сучасних умовах.позаекономічним (в тому числі протиправним) та економічним тиском на господарюючого суб'єкта з боку кримінальних елементів, інших суб'єктів господарювання, управлінського апарату.

При набутті тіньовою економікою розмірів, які загрожують існуванню держави третій етап перетворюється на четвертий.

На четвертому етапі об'єктивні економічні закони, не функціонують, не має взаємодії політичного, економічного та соціального механізмів в рамках законодавчого простору. Антагоністичні протиріччя між законодавчою та виконавчою владою, корумпованість влади досягає 70%, загроза існуванню суспільного організму, утворюється система кримінальної економіки. Держава перетворюється в механізм де діють суб'єктивні закони фінансових диспропорцій, в корумповану соціально-небезпечну для нормального розвитку систему, де відмиваються великі банківські та фінансові кошти із всього світового співтовариства. Тут утворюється система кримінальної економіки, що є основною ланкою кримінальної діяльності, яка в змозі активно вишуковувати нові резерви підвищення рівня шкоди суспільству. Йде створення структури потужної організованої економічної злочинності, системи тіньової еко¬номіки. Державні інститути працюють на поглиблення фінансово - кредитної корупції.

Четвертий етап переростає в п'ятий де формується потужний зріз організованої злочинності в загальнодержавному середовищі.

П'ятий етап. Об'єктивні економічні закони, не функціонують, не має взаємодії політичного, економічного та соціального механізмів в рамках законодавчого простору Антагоністичні протиріччя між законодавчою та залученням основним чином банківського сектору економіки. Відмивання грошей поступово переростає у міжнародне явище, де особи, які відмивають гроші, готові та здатні використовувати усі можливості та слабкі місця у захисті від відмивання грошей всіх держав світу.

Держава перетворюється на механізм підтримки терористичних світових організацій що загрожує усій світовій спільноті, йде транснаціоналізація економічної злочинності виконавчою владою, повна корумпованість влади. [13, с.18-19] .

Ми погоджуємось із висновком що "відмивання грошей розглядається як заключний етап діяльності тіньового сектору економіки, це процес легалізації незаконно одержаних доходів тобто введення у легальний обіг грошових коштів, отриманих в результаті кримінальної діяльності, з прихованням реального джерела їх отримання шляхом проведення гнучких операцій фінансового характеру із Тіньова економіка - це економіка що пов'язана з відношенням між людьми в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання на основі соціального протистояння до головних макроуправлінських механізмів і існуванням їх поза управлінським контролем та обліком, з ухиленням від оподаткування доходів. Тобто це економіка яку держава не контролює, яка в статистиці не фіксується. Тіньова економіка - це інтернаціональне явище у всіх її проявах. Вона впливає на розвиток державних інституцій, структуру і функції управління економікою, функціонування фінансової системи, змінює устрій держав на етапі трансформаційних переходів. Основою тіньової економіки є відмивання грошей. Відмивання грошей - є глобальною проблемою розвитку суспільства". [15 с.16-18] .

Багато учених розглядають дану проблему із юридичної точки зору [21; 28]. Так В.М.Попович стверджує, що „якщо феномен „тіньова економіка" глобалізувався на тлі зростання криміногенних процесів та обсягів обороту протизаконних доходів, то назва „тіньова економіка" виникла саме в процесі розробки організаційно-правових заходів щодо боротьби з легалізацією і відмиванням капіталів злочинного походження як деструктивного й руйнівного фактора суспільно-економічних відносин" [21, с.175]. На його думку, тіньова економіка — це такий стан розвитку кризових, криміногенних процесів в економіці, коли доходи злочинного походження стали засобом скоєння нових, нерідко більш небезпечних злочинів, а отримані за рахунок них доходи перестали носити споживчий характер, а трансформувались у базу відтворення незаконних капіталів і криміногенного потенціалу в усіх сферах цивільно-правових, організаційно-регулятивних і суспільно-економічних відносин. Накопичення великих розмірів таких капіталів, їх кількісний масив зумовили зміну їх якісних ознак і форм використання. Залучений до економічного (як легального, псевдолегального, так і нелегального або суто кримінального) обороту великий масив капіталів злочинного походження детермінує стрімке зростання темпів і обсягів їх відтворення, а це, в свою чергу, передбачає безготівкові схеми трансферту (переміщення) і використання таких капіталів. Причому, проникаючи за рахунок цих капіталів в легальні схеми економічного обороту, злочинні угруповання через підкуп, шантаж, лобіювання своїх корисливих інтересів насищають різні сфери суспільно-економічних відносин потужним криміногенним потенціалом, суттєво впливають на правову й економічну політику державних і міждержавних органів. Отримавши доступ до легальних фінансових інститутів і заволодівши їхніми технологіями, злочинність, особливо в сфері фінансово-господарської як національної, так і міжнаціональної діяльності, набуває організованих форм. Відтворювальні оборотні капітали, отримані за рахунок кримінального промислу, досягають рівнів легальних форм підприємницького обороту капіталів. Потенціал тіньового економічного обороту капіталів набуває відтворювального характеру — стрімко зростає за рахунок зменшення обсягів легальних форм економічного обороту капіталів. Тіньові капітали продукують заміну легальних форм суспільно-економічних відносин на тіньові. Так виникає і прогресує сам феномен „тіньова економіка".

Легальний сектор економіки наповнюється різними формами кримінального промислу, псевдоугодами, оборудками, псевдорозрахунковими операціями, пов'язаними з впровадженням у безготівковий платіжний обіг фіктивних грошових коштів (оборудки з використанням різних псевдорозрахункових комбінацій за допомогою кредитових і дебітових авізо, векселями тощо) та капіталів злочинного походження, їх відмиванням, ухиленням від оподаткування тощо [22, с.6-7].

Наведені точки зору окреслюють основне коло сучасних концепцій їхньої соціально-економічної природи. Незважаючи на досить активний розвиток цих досліджень, вони, на наш погляд, ще не повною мірою сприяють розробці дієвої доктрини детінізації вітчизняної економіки.

Економічна безпека на рівні підприємства (фірми) передбачає стійкий розвиток (тобто збалансований і безупинний), що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам). Її слід розглядати через внутрішній та зовнішній аспект. Внутрішній аспект полягає у визначенні загрози нанесення підприємством збитку безпеці держави й оцінки рівня збитку (наприклад, підприємства самостійно виходять на зовнішній ринок і здійснюють несанкціоновані дії, що негативно можуть вплинути на імідж усієї держави). Зовнішній аспект полягає в тому, що в Україні умови для економічної безпеки підприємства поки що не створені.

Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування зараз і високий потенціал розвитку в майбутньому.

Тіньова діяльність є основною загрозою економічним інтересам. .А це означає загрозу для основної складової підприємницької безпеки - економічної безпеки.

Поділ підприємницької діяльності на офіційний та тіньовий не є абсолютним, він є відносним і визначає спрямування розвитку певного сегмента цього простору по відношенню до спрямування розвитку системи управління.

Посилення різноманітних загроз підприємгицтву у 80-90-ті роки зумовили формування та розвиток доктрини неокорпоративізму. Відмінною особливістю цієї доктрини є те, що вона відводить у процесі суспільного діалогу, узгодження інтересів значно більшу роль активній позиції держави. Заперечуючи ряд принципових настанов традиційного корпоративізму, неокорпоративізм зробив ревізію існуючої концепції політичної демократії. На думку його прихильників, у існуючих концепціях демократичного процесу перебільшується значення груп тиску та лобізму, тоді як держава розглядається виключно як об'єкт цього тиску.

1. *Бородюк В., Приходько Т., Турчинов О.* Оцінка стану тіньової економіки України та методи розрахунків її обсягів К., 1997. — 138 с.; 2. *Варналій З.* Значення детінізації економіки та легалізації тіньових капіталів для розвитку економіки і демократії в Україні. Проблеми перерозподілу власності та легалізації тіньових капіталів в Україні / Дзеркало тижня 2004 № 18-19 (15 травня) С.15; 3. *Варналій З. С.* Економічна безпека України: проблеми та пріо-ритети зміцнення : [монографія] / Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. К.: Знання України, 2011. — 299 с.; 4. *Васильців Т.* Економічна безпека підприємництва України: стра-тегія та механізми зміцнення : [монографія] / Т. Васильців. Львів: Арал, 2008. — 384 с.; 5. *Вла-*

сюк О. Деякі аспекти внутрішньої економічної безпеки. – http://www.receps.com.ua/ukr/all/journal/2000_7html/64.shtml; 6. *Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І.* Основи економічної теорії. К.: Вища школа, 1995. – 471 с.; 7. *Воробьев Е.М.* Проблемы экономической безопасности в стра-нах рыночной трансформации / Е. М. Воробьев / Вісник ХДУ. Економічна серія 1999 № 34(46). С. 162–166; 8. *Грунин О.А.* Экономическая безопасность организаций: учеб. пособ. / О. А. Грунин, С. О. Грунин. СПб.: К, 2002. — 256. – с.72; 9. *Грунин О.А.* Экономическая безопасность организации / О. А. Грунин, С. О. Грунин. СПб. : К, 2002. – 160 с.; 10. *Геєць В.М.* Складові довгострокового розвитку економіки України / Стратегічна панорама. –1999. – № 1-2. – С.14-19; 11. Концепція економічної безпеки України / [під ред. В. М. Геєця]. К.: Логос, 1999. — 56 с.; 12. *Живко З.Б.* Економічна безпека підприємства: сутність, механі-зми забезпечення, управління : [монографія] / З. Б. Живко. Львів: Ліга-Прес, 2012. — 256 с.; 13. *Засанський В.В.* Детінізація економіки в перехідних суспільствах: управлінський аспект: Монографія. Львів: Політекс, 1998. – 309 с.; 14. *Иващенко А.* Борьба с теневой экономикой – это борьба за независимость Украины / Зеркало недели. – 1996 (23 августа). 15. *Клименко И.* Бедность – это богатство, или Самая большая тайна государственных финансов / День 1998 (2 декабря). С.4.тах / А. Коваль /Юридическая практика. 2005 № 34(400). С. 12–18; 16. *Ковальов Д.* Економічна безпека підприємства / Д. Ковальов, Т. Сухорукова / Економіка України. 1998. – № 10.– С. 48–52№ 17. *Никифоров Л., Кузнецова Т., Фельзенбаум В.* Теневая экономика: основы возникновения, эволюции и ослабления // Вопросы экономики 1991. – № 1. – С.100-111; 18. *Осипенко О.* К анализу феномена «черный рынок» /Экономические науки 1990. – № 8. – С.67-78; 19. *Осипенко О.В.* Экономическая криминология: проблемы старта / Вопросы экономики 1990. – № 3. – С.130-133; 20. *Покритан А., Звєряков М.* Сучасна криза і практика реформ / Економіка України. 1994. № 7. С.14-25; 21. *Попович В.М.* Теорія детінізації економіки Ірпінь, 2001. – 524 с.; 22. *Попович В.М.* Тіньова економіка як предмет економічної кримінології. К.: Правові джерела, 1998. – 448 с.; 23. *Рутгайзер В.* Теневая экономика в СССР: Обзор литературы и исследований / Свободная мысль 1991. – № 17. – С.119-125; 24. *Туган-Барановський М.И.* Социальные основы кооперации. М.: Экономика, 1989. – 496 с.; 25. *Турчинов О.В.* Тіньова економіка: закономірності, механізми функціонування, методи оцінки. К., 1996. – 199 с.; 26. *Турчинов О.В.* Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження. К.: «АртЕк», 1995. – 300 с.; 27. Щорічні звіти FATF 2022-2018 Secretariat FATF/OECD Framce, Paris; 28. Grossman G. Notes on the Illegal Private Economy and Corruption / Op.cit. P.834-855; 29. White-collar crime. Offenses in business, politics, and the professione / Ed. with introd. a. notes, by Geis G. s. Meier R.F. Rev. ed. - N.Y.: Free press; L. : Vollier Macmillen, 1977 – 356 p. – (Classic a. contemporery views.).- Bibliog.: p. 377-345; 30. *Gutmann P.* The Subterranean Economy. – Finantional Analysts Journal, vol.33, 1977; 31. *Lambert D.* La defence de l'economie: la conjugaison des efforts de l'Etat, de l'enterprise et d'individu / D. Lambert // Strategigue 1990 N 2. P. 83–98.

1. *Abalkin L.I.* Economic security of Russia: threats and their reflection /Voprosy ekonomiki 1994. No. 12. P.4-13; 2. *Arefieva O. V.* Planning of economic security of enterprises/ O. V. Arefieva, T. B. Kuzmenko. K.: Publishing House of the European University, 2005. — 170 p.; 3. *Borodyuk V., Prykhodko T., Turchynov O.* Assessment of the state of the shadow economy of Ukraine and methods of calculating its volumes. K., 1997. – 138 p.; 4. *Varnaliy Z.* The importance of detinization of the economy and the legalization of shadow capital for the development of the economy and democracy in Ukraine. Problems of property redistribution and legalization of shadow capitals in Ukraine / Dzerkalo tyzhnia 2004. №. 18-19 (May 15). – P.15; 5. *Varnaliy Z. S.* Economic security of Ukraine: problems and priorities of strengthening: [monograph] / Varnaliy Z. S., Burkaltseva D. D., Sayenko O. S. K.: Znannia Ukrainy, 2011. — 299 with; 6. *Vasyltsiv T.* Economic security of entrepreneurship of Ukraine: strategy and strengthening mechanisms: [monograph] / T. Vasyltsiv. Lviv: Aral, 2008. – 384 p; 7. *Vlasyuk O.* Some aspects of

internal economic security. – http://www.receps.com.ua/ukr/all/journal/2000_7html/64.shtml; 8. *Galchynskyi A.S., Yeshchenko P.S., Palkin Yu.I.* Foundations of economic theory. K.: Higher School, 1995. – 471 p.; 9. *Vorobyev E.M.* Problems of economic security in countries of market transformation / E.M. Vorobyev / Visnyk KhDU. Economic series 1999. No. 34(46). P. 162–166.; 10. *Grunin O. A.* Economic security of organizations: учеб. help / O. A. Grunin, S. O. Grunin. St. Petersburg: K, 2002. — 256 p. 72; 11. *Grunin O. A.* Economic security of organizations / Grunin O. A. , S. O. Grunin. - St. Petersburg : K, 2002. – 160 p.; 12. *Geets V.M.* Components of the long-term development of the economy of Ukraine /Strategic Panorama 1999 №. 1-2. - P.14-19. 13. Concept of economic security of Ukraine / [ed. V. M. Geets]. K.: Logos, 1999. — 56 p.; 14. *Zhivko Z. B.* Economic security of the enterprise: essence, mechanisms of provision, management: [monograph] / Z. B. Zhivko. Lviv: Liga-Press, 2012. — 256 p.; 15. *Zasansky V.V.* Detinization of the economy in transitional societies: management aspect: Monograph. Lviv: Politeks, 1998. – 309p.; 16. *Ivashchenko A.* Struggle with the shadow economy is a struggle for the independence of Ukraine / Zerkalo nedeli. 1996 (August 23); 17. *Klymenko I.* Poverty is wealth, or the greatest secret of state finances / Day. – 1998 (December 2). P.4.tah / A. Koval // Legal practice 2005. — No. 34(400). – P. 12–18; 18. *Kovalev D.* Economic security of the enterprise / D. Kovalev, T. Sukhorukova / Economy of Ukraine 1998. — №. 10 P. 48–52; 19. *Nikiforov L., Kuznetsova T., Felzenbaum V.* Shadow economy: foundations of emergence, evolution and weakening / Voprosy ekonomiki 1991. - №. 1. P.100-111; 20. *Osypenko O.* To the analysis of the «black market» phenomenon /Economic sciences 1990 №. 8. P.67-78; 21. *Osypenko O.V.* Economic criminology: starting problems /Voprosy ekonomiki. 1990. №. 3. P.130-133; 22. *Pokrytan A., Zveryakov M.* Modern crisis and reform practice / Economy of Ukraine. 1994. №. 7. P.14-25; 23. *Popovych V.M.* The theory of detinization of the economy. Irpin, 2001. - 524 p.; 24. *Popovych V.M.* Shadow economy as a subject of economic criminology. K.: Legal sources, 1998. - 448 p.; 25. *Rutgeiser V.* Shadow economy in the USSR: Review of literature and research / Svobodnaya mysl. 1991. № 17. – P.119-125; 26. *Tugan-Baranovsky M.I.* Social foundations of cooperation. M.: Ekonomika, 1989. – 496 p.; 27. Turchynov O.V. Shadow economy: regularities, functioning mechanisms, evaluation methods K., 1996. – 199 p.; 28. *Turchynov O.V.* Shadow economy: theoretical foundations of research. K.: «ArtEk», 1995. - 300 p.; 29. FATF Annual Reports 2022-2018 Secretariat FATF/ OECD Framce, Paris.; 30. *Grossman G.* Notes on the Illegal Private Economy and Corruption / Op.cit. – P.834-855; 31. White-collar crime. Offenses in business, politics, and the professione / Ed. with introd. a. notes, by Geis G. s. Meier R.F. Rev. ed. N.Y.: Free press; L. : Vollier Macmillen, 1977 - 356 p. (Classic a. contemporery views.).Bibliog.: p. 377-345; 32. *Gutmann P.* The Subterranean Economy. Finantional Analysts Journal, vol.33, 1977; 33. *Lambert D.* La defence de l'economie: la conjugaison des efforts de l'Etat, de l'enterprise et d'individu / D. Lambert / Strategigue.1990 № 2. P. 83–98.